

Аналіз мовлення головного героя роману Деніела Кіза "Квіти для Елджернона" як шлях до розуміння розумово відсталого людини

Роман «Квіти для Елджернона» Деніела Кіза написаний у формі звітів від імені головного героя, Чарлі Гордона. Чарлі, з дитинства розумово відсталий, переживає операцію на мозку з метою збільшення коефіцієнту розумового розвитку. Найперші звіти було написано до операції на мозку, наступні – після. Оскільки підвищення коефіцієнту розумового розвитку відбувається не миттєво, а поступово, впродовж кількох тижнів, поліпшення в мовленні настають послідовно.

Деніел Кіз був психологом і мав великий досвід роботи з розумово відсталими людьми, тож роман базується на достовірних фактах щодо особливостей людей з ментальною ретардацією. Розумова відсталість позначається недорозвиненням мовлення, яке характеризується порушенням всіх її сторін: смислової, граматичної, фонетичної, а також обмеженістю словникового запасу, тому інтелектуальний розвиток головного героя великою мірою було передано за допомогою мовної еволюції.

Чарлі складно формувати зв'язну розповідь, описувати картинки, мислити й говорити образно, переказувати почутий текст та описувати події, що з ним сталися. Зв'язне писемне мовлення героя має яскраві риси усного ситуаційного мовлення. Крім того, враховуючи той факт, що лікарі дали чоловіку завдання писати так само, як він розмовляє, можна зробити припущення про недоліки артикуляції, вимови, оскільки часто розумово відсталі людини просто опускають звуки та звукосполучення, що складно вимовити.

Важливою проблемою є труднощі у спілкуванні розумово відсталих з нормальними людьми. Перш за все, розумово недорозвинені важко йдуть на контакт, не люблять багато спілкуватися, внаслідок чого у них мало практики у висловлюванні своїх думок та потреб, як в усному, так і письмовому вигляді. Зазвичай комунікативні акти у таких людей зводяться до простих побутових речей за умови критичної необхідності, часто за допомогою однакових, завчених фраз та запитань. Хоча пасивний лексичний запас у них може бути відносно невеликий, активний, все одно, дуже обмежений. В основному, люди з ментальною ретардацією використовують прості слова у їх базовому лексичному значенні, на позначення предметів оточуючої дійсності та дій, що входять до їх щоденної рутини. Розумово відсталі не можуть говорити про те, чого вони не пережили або не бачили, відсутнє абстрактне мислення. Тут виникають мовленнєві проблеми на смисловому рівні. Яскравим прикладом є епізод з роману «Квіти для Елджернона», де на сеансі психотерапії Чарлі отримав завдання описати картинки, які він бачить у чорнильних плямах на аркушах паперу, на що він відреагував наступним чином: *"I tried hard but I still couldnt find the picturs I only saw the ink"*. Відбулася комунікаційна невдача, оскільки Чарлі міг описати тільки щось реальне, тільки, те, що він справді бачив.

Варто зазначити, що перша частина звітів, написаних Чарлі, обмежена простим описом низки подій, що сталися, а аналіз цих подій або ж роздуми на абстрактні теми відсутні. Тут можна зробити висновок про загальмованість розвитку смислової сторони мовлення:

She rote the name down on a paper and Frank laffed and said dont go getting so eddicated that you wont talk to your old frends. I said dont worry I will always keep my old frends even if I can read and rite. He was laffing and Joe Carp was laffing but Gimpy came in and told them to get back to making rolls. They are all good frends to me [1, 39].

У цитаті представлено суху передачу фактів, помітно, що Чарлі не може проаналізувати ситуацію або ж побачити в ній цілісну картину, яка мала б сенс. Крім того, емоції Чарлі висловлює виключно через денотативні значення слова, а не конотативні, наприклад: *I was angry; I was happy; I didn't understand*. Слова зазвичай нейтральні, не мають емоційного забарвлення. Це частково пов'язано з тим, що Чарлі не вміє формулювати ставлення до тих подій, що відбуваються навколо, оскільки не може аналізувати та до кінця розуміти дії людей, що його оточують.

На прикладі Чарлі у творі пояснено основні причини, чому розумово відсталим людям так важко навчитися грамоти. Перш за все, чоловіку було надзвичайно важко запам'ятовувати інформацію, оскільки майже одразу після занять у школі для розумово неповноцінних дорослих він забував те, що було пояснено. Зазвичай, навчання читання може займати декілька років, при умові, що учень достатньо змотивований для тяжкої праці, а саме безкінечного повторювання одного й того самого матеріалу. Другою причиною є те, що аналітичний розум не розвинений, тож Чарлі не міг навчитися читати й писати шляхом розуміння правил.

Недорозвинення мовлення героя простежується з усіх його сторін: смислової, граматичної, фонетичної, лексичної. Речення в основному прості й короткі, не ускладнені зворотами, означеннями. Найчастіше вживаються іменники, займенники та дієслова, так чи інакше пов'язані з щоденною життєдіяльністю чоловіка, оскільки він знає лише добре завчені слова на позначення тих явищ та дій, які він часто бачить та переживає сам.

Після операції звіти Чарлі почали поступово покращуватися. Оскільки обсяг його пам'ять поліпшилась, а обсяг інформації, яку може сприйняти мозок, збільшилась, чоловік почав сприймати, розуміти та запам'ятовувати складнішу інформацію, процес навчання для нього полегшився, він міг завчати правильне написання слів, користуючись словником, заглиблюватись у граматичні принципи та правила, послуговуючись підручником з граматики, а завдяки розвитку аналітичного складу розуму, він був здатний проводити паралелі та самостійно виводити правила та закономірності під час навчання. Також Чарлі почав читати складні літературні твори замість простих текстів, що також сприяло підвищенню рівню його грамотності.

Після операції Чарлі вперше починає описувати не лише події, але й про своє ставлення до них, говорити про власні почуття та роздумувати про абстрактні речі. Наприклад, коли він вперше дослухається до розмов про Бога, він лякається й відчуває тривогу. Замість попереднього *"I feel happy"* чоловік пише *"I felt the excitement bubble up inside me"*. Чарлі починає мислити аналітично, сприймати абстрактні речі, а його словниковий запас стає суттєво багатшим. Герой використовує лексичні одиниці

різноманітних відтінків, використовує фрази. Так, наприклад, *"I am learning"* змінюється на *"I am soaking up what I can from books"*, *"He said..."* на *"He boomed out..."*, *"I looked"* на *"I couldn't take my eyes off him"*, *"Writing it..."* на *"Pouring this all out on paper..."*. З'являється метафоричність мовлення: *feeding hunger that can't be satisfied* (про книги). Опис емоцій з прямого стає непрямим, наприклад просте *"I was angry"* змінюється на *"I wanted to go behind the counter and smash his face in"*. Емоції Чарлі стають більш яскравими та зрозумілими, і він уже вміє висловити їх у реченнях.

На вершині свого інтелектуального розвитку способами висловлювання розумово відсталого Чарлі та Чарлі-генія надзвичайно різні. Якщо у стані ментальної ретардації він міг вжити у реченні до десяти слів, то в наступному прикладі їх стає більше п'ятдесяти. Чарлі послуговується зворотами, вживає складні вишукані фрази, використовує не просто прикметники, а епітети, на що не здатна розумово відстала людина. Тобто Чарлі до операції не зміг би збагнути суті даного речення, а Чарлі після операційного втручання зміг самостійно, без особливих труднощів його сформулювати.

Головний герой твору все більше часу проводив у бібліотеці, знайомлячись уже не з художніми творами, а науковими працями. У його лексичному запасі з'являються терміни. Під час дискусій з професорами коледжу, в якому Чарлі проводить час, він перевершує своїми знаннями експертів з абсолютно різних сфер. Такі суттєві зміни обумовлені тим, що після операції Чарлі навчився не лише сприймати та відтворювати інформацію, але й аналізувати її, піддавати сумніву, формувати власне ставлення до неї, знаходити закономірності, мислити абстрактно, продукувати ідеї самостійно та висловлювати їх за допомогою майстерного усного та письмового мовлення.

Мислення Чарлі, як і форма вираження його думок на письмі, стає абстрактним, у звітах, окрім простого опису, з'являється своєрідний літературний стиль. Чарлі використовує такий стилістичний засіб як метафору для опису внутрішніх переживань:

Shadows out of the past clutch at my legs and drag me down. I open my mouth to scream, but I am voiceless. My hands are trembling, I feel cold, and there is a distant humming in my ears [1, 270].

Слова перестають мати виключно денотативне значення, допускаючи образні конотації. Мова стає піднесеною, часом драматичною. Граматичні, пунктуаційні, орфографічні, лексичні помилки у звітах героя відсутні. Натомість, складається враження, що їх пише надзвичайно освічена людина, що знається на науці та вміє обрамити свої думки у точний, розумний, вишуканий текст.

Аналіз мовлення Чарлі Гордона є засобом, що покликаний пояснити іншим людям причини розумової недорозвиненості. Неможливо засуджувати, глузувати, відчувати відразу чи презирство відносно того, хто фізично не може бути інакшим. Саме через мовлення головного героя приходить усвідомлення того, наскільки йому потрібна допомога та підтримка суспільства.

Література

1. Keyes Daniel. *Algernon, Charlie and I: A Writer's Journey*. / Daniel Keyes. – Boca Raton, FL: Challenge Press, 1999.